

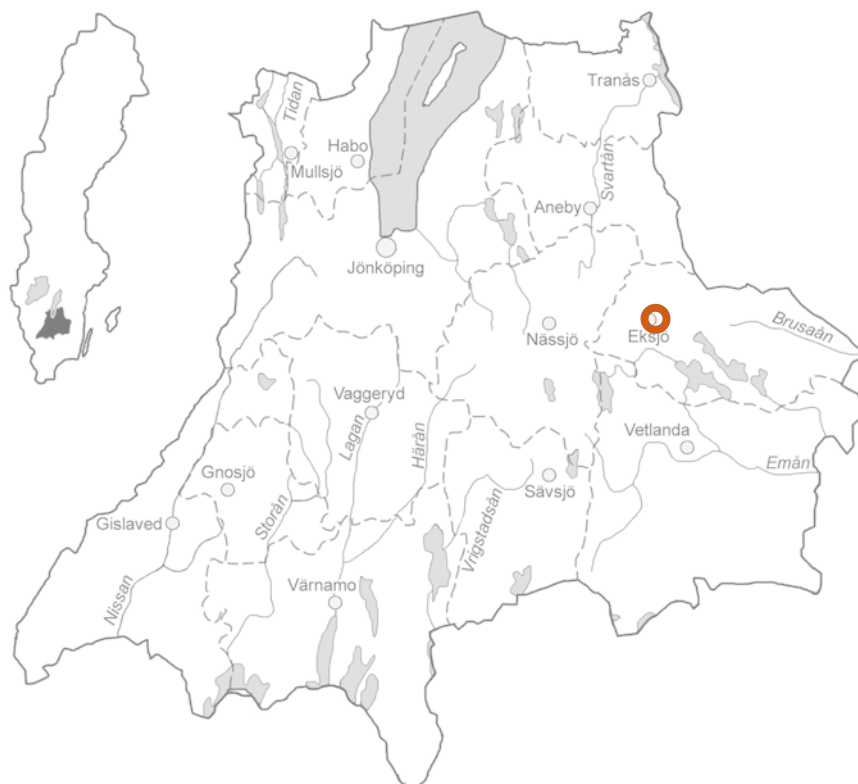
Rester av garveriverksamhet

Arkeologisk förundersökning av RAÄ-nr 134:1 Eksjö stad
inför nybyggnation inom Ciselören 1, Eksjö stad och kommun,
Jönköpings län

Rester av garveriverksamhet

Arkeologisk förundersökning av RAÄ-nr 134:1 Eksjö stad
inför nybyggnation inom Ciselören 1, Eksjö stad och kommun,
Jönköpings län

Jönköpings läns museums dnr: 52/2017
Länsstyrelsens dnr: 431-813-2018

Rapport, foto och ritningar: Susanne Haltiner Nordström
Grafisk mall: Anna Stålhammar
Tryck: Arkitektkopia, Jönköping

Jönköpings läns museum, Box 2133, 550 02 Jönköping
Tel: 036-30 18 00
E-post: info@jkpglm.se
www.jkpglm.se

Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor, Geografiska Grunddata samt Geodata (FUK)
är återgivna enligt tillstånd:
© Lantmäteriet. Ärende nr MS2007/04833, nr MS2012/03742 samt dnr i2012/1091.

ISSN: 1103-4076

© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2019

Innehåll

Sammanfattning och åtgärdsförslag.....	5
Inledning.....	7
Målsättning och metod.....	7
Fornlämnings- och kulturmiljö.....	7
Tidigare undersökningar.....	8
Resultat.....	8
Fynd.....	14
Administrativa uppgifter.....	17
Referenser.....	18
Arkiv.....	18
Kartmaterial.....	18
Tryckta källor och litteratur.....	18

Bilagor

Bilaga 1. Bildbilaga.....	19
------------------------------	----

Sammanfattning och åtgärdsförslag

Hösten 2017 utförde Jönköpings läns museum en arkeologisk förundersökning i kvarteret Ciselören 1 i Eksjö. Anledningen var nybyggnation av bostäder och affärsytor efter en förrödande brand 2015.

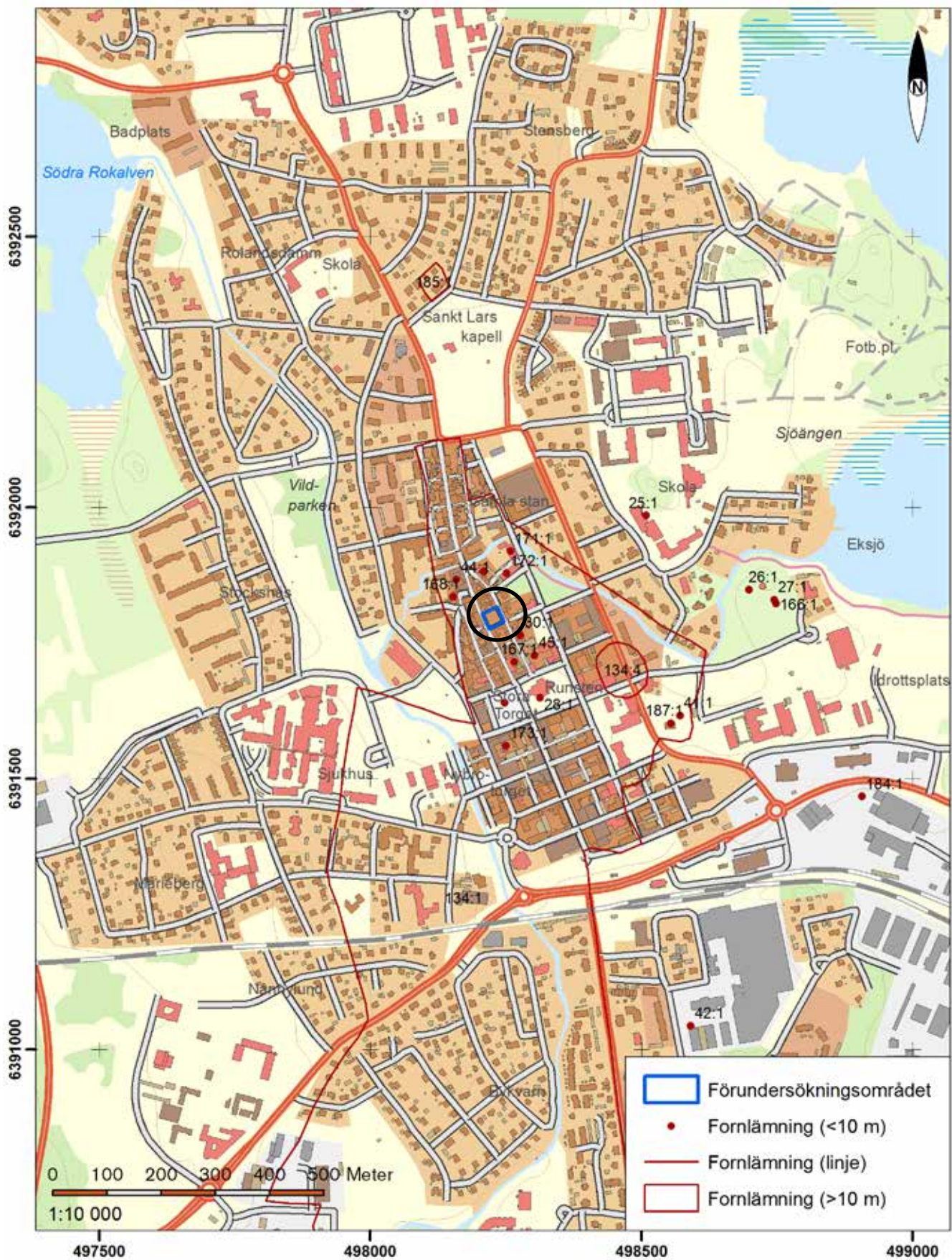
Den största delen av undersökningsytan visade sig vara förstörd genom bland annat sentida källare. Endast ett fåtal äldre lämningar av intresse kunde dokumenteras.

Mot Norra Storgatan påträffades en äldre stenlagd portgång som varit infart till innergården. Stenläggningen var mycket vällagd med en vattenränna på den norra sidan, en så kallad rännadal som lett undan regnvattnet. På den södra sidan fanns syllstensraden till den husvägg som stått där. Troligen så har porten använts under andra halvan av 1600-talet och fram till början av 1700-talet då de mindre husen som låg här byggts samman till en enda lång länga. Dendroanalyser från prover tagna i den (brunna) byggnaden har gett dateringar till 1650-tal.

Förutom mot Norra Storgatan fanns äldre lager bevarade mot Arendt Byggmästares gata i den östra delen av förundersökningsytan. Där hade sex stycken så kallade kalkkar grävts ner i ett kalkhus eller som det benämns i brandförsäkringarna, ett verkhus. Garvaren Nils Martin Aschan köpte hela tomten 1821 och började med sin verksamhet. Tråkaren har använts i garveriprocessen då allt hår skulle lossas från själva djurhuden med hjälp av kalk. Karen i trä var välbevarade och de innehöll bland annat kalklager och huggen bark som även den användes vid garveriprocessen.

Bland de tio fynd som tillvaratogs fanns delar av en porslinstallrik av typen Willow som tillverkats av Rörstand. Willow betyder tårpil och går tillbaka på en kärlekshistoria från Kina. Serien var mycket populär under större delen av 1800-talet.

Inga ytterligare antikvariska åtgärder behövs. Jönköpings läns museum har samrått med Länsstyrelsen.

Figur 1a. Utdrag ur ekonomiska kartans blad 63 E9jS. Undersökningsområdet markerat med en svart cirkel. Skala 1:10 000.

Inledning

Hösten 2017 utförde Jönköpings läns museum en arkeologisk förundersökning inom fastigheten Ciselören 1. Området ligger inom fornlämning RAÅ nr 134:1, Eksjö stad. Sommaren 2015 brann det aktuella kvarteret ner nästan till grunden och nu planerade Eksjö kommun att bygga ny affärs- och bostadsbebyggelse på samma plats. Ytan var ca 600 m² och beställare var Eksjö Stadshus AB. Fält- och rapportansvarig var Susanne Haltiner Nordström.

Målsättning och metod

Enligt länsstyrelsens förfrågningsunderlag är syftet med förundersökningen att ”fastställa och beskriva fornlämningens karaktär, tidsställning, utbredning, omfattning, sammansättning och komplexitet samt att ta tillvara fynd av betydelse för platsen”.

Undersökningen ska ge underlag för bedömningen av fornlämningens kunskapspotential inför ett eventuellt beslut om arkeologiskt undersökning. Då mycket är känt om byggnadernas historia och kvarterets utformning utifrån försäkringsbrev från 1828 och framåt samt från den byggnadsantikvariska undersökningen (Börjesgård 2017) skulle fokus läggas på äldre skeden.

Metoden var att totalavbana hela undersökningsytan med grävmaskin för att få ett så gott underlag som möjligt inför en eventuell fortsättning. Grunderna efter de brunna byggnaderna skulle tas bort under förutsättning att de inte var sammanbyggda med äldre hus. Den arkeologiska förundersökningen omfattade hela kvarteret med några få undantag, dels 1700–1800-talskällaren i det sydöstra hörnet som skulle bevaras och ingå i den nya byggnaden, dels trädet på gårdsplanen, som om möjligt skulle bevaras.

Fornlämnings- och kulturmiljö

Eksjö medeltida stad låg sydväst om den nuvarande staden och brändes ner 1568 i samband med att den danska hären drog förbi under nordiska sjuårskriget. Den nya staden flyttades närmare kyrkan och dess äldsta delar är det som idag kallas Gamla stan, mellan kyrkan och Eksjöån. Den aktuella tomten bestod från början av två tomter, en mot Norra Storgatan i väster och en mot Arendt Byggmästares gata i öster. Under 1700-talet slogs de båda tomterna samman till en fastighet, se figur 3.

En grundlig dokumentation gjordes av de nedbrunna resterna efter de hus som stått på platsen. Ritningar och kartor studerades för att få veta när gårdarna byggts och vilken funktion de olika husen haft inom tomten (Börjesgård 2017). Det kunde konstateras att den äldsta längan var den i väster, med enstaka dendroprover daterade till tidigt 1600-tal och klart belagda byggnadskroppar från 1650-tal. Utifrån proverna och olika nivåer på socklar och mark kan man anta att dessa varit mindre byggnader som byggts ihop till en större länga på 1770-talet. Byggnaderna mot öster

Figur 1b. Detalj ur digitala fastighetskartan med kvarteret Ciselören 1. FU-området markerat.

Figur 2. Detalj från karta över Eksjö 1699 då man ser att kvarteret Ciselören 1 var uppdelat i två tomter. Här markerat med en svart rektangel, nummer 130 och 134. .

Figur 3. Foto över tomtens innergård innan schaktningarna börjat. I mitten står vårdträdet som överlevt branden och som ska försöka sparas. Foto från söder.

Figur 3b. Två äldre foton från innergården. På den övre syns trädet som fortfarande finns kvar. Jönköpings läns museum.

Figur 4. En av källarna som fanns i västra delen av tomten. Foto från norr mot hörnet Vaxblekargatan/Norra Storgatan (till höger i bild).

och norr uppfördes på 1830-talet som garveribyggnad, fähus och stall. Garveriet (den östra längan) hade ett antal nedgrävda trädar där själva garveriprocessen ägt rum. Byggnaden i söder uppfördes på 1850-talet som verkstad och bodar med enstaka bostadsrum. Under denna byggnad fanns äldre källare med bjälklag. Den ena källaren är i princip intakt (figur 7, B), den andra byggdes om och utvidgades på 1940-talet, men det går att ana delar av en äldre mur i denna. I försäkringsbrevet står att ytterligare garverikar och ett verkhus har funnits på gården.

Tidigare undersökningar

Inom Eksjö gamla stad har enstaka iakttagelser och schaktövervakningar gjorts, mestadels i trottoarer och mindre vägar. Kunskapen om hur gårdarna varit byggda och vilken funktion de haft i Eksjö är knapphändig så förväntningar på att ny kunskap skulle komma fram var stor i det aktuella projekt.

Resultat

Tomten var helt röjd på byggnadsdetaljer och rester efter branden när förundersökningen började och man hade dessutom jämnat till marken. Den äldre markytan med kullersten på innergården fanns kvar runt kastanjen som överlevde branden och som man planerar ska få stå kvar även på den nya innergården, se figur 3. De sentida källarna i västra delen hade man tömt (se figur 4) så de användes för att tippa schaktmassor i eftersom dagens smala gatunät försvårade bortfraktandet.

I den norra delen mot grannfastigheten hade släckningsarbetet varit extra intensivt. Där var det svårt att se vilka lager och rester som var från originalbyggnaderna och vad som var rester efter rivningsmassorna. Detta gällde speciellt det sydvästra hörnet, mot Norra Storgatan.

Figur 5. Portgången mot Norra Storgatan i den västra delen av förundersökningsområdet, A 262. Här syns syllstensraden och vattenrännan på var sin sida om stenläggningen. Foto från öster.

Den västra delen av området, mot Norra Storgatan, var den äldsta bebyggda delen av tomten, vilket visade sig i dendrodateringarna, se Börjesgård 2017. I hörnet mot Vaxblekargränd hade dock en sentida källare förstört alla eventuella lämningar.

I den västra halvan fanns en bevarad stenlagd portgång som lett in från Norra Storgatan in på gården till tomt 134, se figur 4. Stenläggningen (A 262) bestod av mindre rundade stenar och i den norra delen fanns en rännadal byggd av kantställda stenar, som skulle föra bort stillastående vatten, se figur 5. Rännadalen hade fortfarande en bra lutning och under de regniga dagarna under förundersökningen rann vattnet undan från stenläggningen.

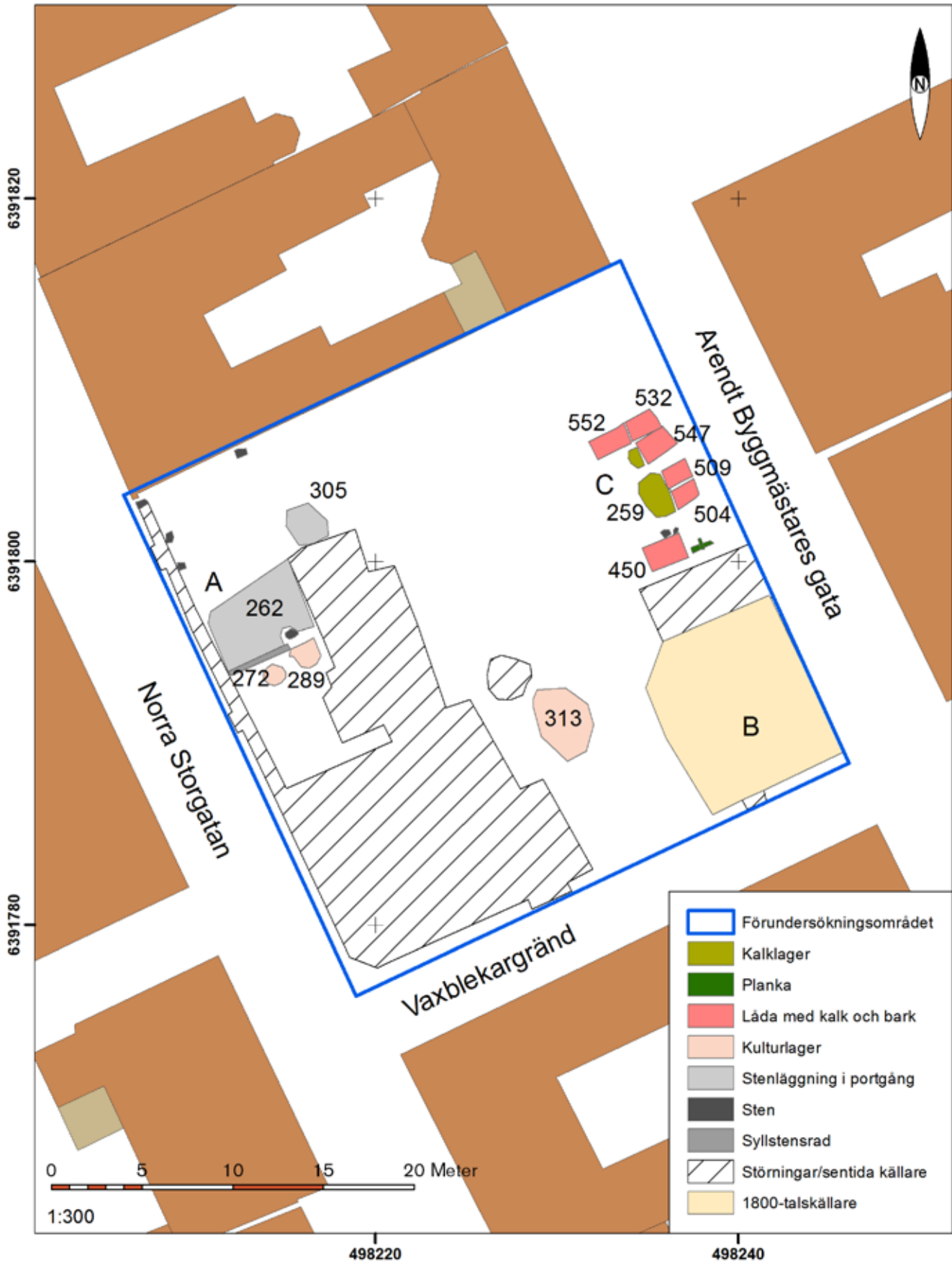
Stenläggningen var 5 meter lång och 4 meter bred vilket även var bredden på huset som stått här. I den södra delen fanns syllstenar som tillhört väggen i det hus som låg intill portgången, se figur 6. Syllstensraden (A 272) var delvis förstörd av den murstock som byggts under slutet av 1700-talet. Syllstenarna var små 0,1-0,4 meter stora och raden var 4 meter lång. Inga fynd framkom som kan hjälpa till med en datering av den äldre inkörsporten eller resterna efter huset som legat direkt söder om porten. Rester efter husets kulturlager framkom söder om syllstensraden, A 289. Bestod av gråsvart humös sand med kol, sot och tegelflis.

Troligen hör inkörsporten till tiden då tomten innehöll två gårdar och detta var infarten till nummer 134. Den västra tomten har en ägareförteckning redan från 1648 då Joen Jönsson sålde sin gård med kålgård till Ingemar sadelmakare. Sedan bor sadelmakaren kvar på tomten till sin död 1699 och dödsboet säljer tomten först 1713 till handelsman Lars Andersson Wessman (Börjesgård 2017). Kullerstensläggningen och resterna efter ett av husen i form av en bräcklig syllstensrad, kan alltså vara rester efter den första bebyggelsen på tomten.

En mindre yta med kullerstenar låg strax nordöst om portgången låg A 305. Det var troligen rester efter en stenläggning från den äldre innergården.

Figur 6. Stenläggningen (A262) och syllstensraden (272) på den södra sidan om denna. Syllstensraden har utgjort grunden till väggen på den byggnad som varit ihopbyggd med portgången. Foto från öster.

Figur 7. Karta med de påträffade anläggningarna inom förundersökningen. Skala 1:300.

Resterna efter det nedbrunna huset som stod norr om inkörsporten, kunde med hjälp av de nedre stockarna i hörnet vid Norra Storgatan, dendrodateras till 1655 (Börjesgård 2017). En liknande datering har troligen även huset söder om inkörsporten haft.

Under kullerstensläggningen framkom ett stolphål i den östra delen (se figur 8). Funktionen på stolpen är oklar men det kan röra sig om en stolpe som stått i det ursprungliga huset. Inga fynd eller prover kan hjälpa till vid dateringen av stolpen men tidigt 1600-tal är en rimlig datering.

Under mitten av 1700-talet slogs så de två tomterna ihop till en enda tomt. Då sattes inkörsporten igen och de mindre byggnaderna som låg längs med Norra Storgatan byggs ihop till en enda lång länga. Inkörsporten till den stora tomten har då legat i den östra delen, i hörnet vid Arendt Byggmästares gata men även i längan mot Vaxblekargränd. Den porten var igensatt men genom den bebyggelsehistoriska dokumentationen kunde platsen för porten lokaliseras. Även om dessa längor har daterats till 1800-talet genom kvarstående timmer så borde platsen för portgångarna varit intakt genom tiden.

Området mot Vaxblekargatan och själva innergården hade nästan inga lager eller lämningar kvar. Strax söder om trädet framkom ett kulturlager, AL 313, bestående av gråsvart humös sand med kol och sot. I övrigt hade sentida källare grävts ner här. Rivningen av husresterna efter branden kan även ha tagit bort de fragmentariska lager som kan ha funnits här. Det fanns heller inga rester efter några äldre byggnader eller aktiviteter längs med väggen till angränsande fastighet i den norra delen, Ciselören 2. Den yta som innehöll kulturlager och anläggningar var den i öster längs med Arendt Byggmästares gata.

I hörnet mot Vaxblekargränd fanns fortfarande en äldre 1700–1800-talskällare bevarad, vilken kommer att bevaras och ingå i den nya fastigheten, se figur 7, bokstaven B. Källaren nämns i försäkringsbrev från 1828 men kan vara äldre än så (Börjesgård 2017). I ett försäkringsbrev från 1857 omnämns ett fristående uthus som inretts till verkhus, med i jorden nedsänkta barkkar. Den övre våningen nyttjades som lädertorkningsvind. Samma uthus fanns även med i försäkringen 1828, med ett annat nummer, så byggnaden kan vara äldre.

Rester efter Aschans garveri

Området mellan källaren i det sydöstra hörnet av området och det bortgrävda nordöstra hörnet, se figur 7, innehöll alltså rester efter Aschans garveriverksamhet. Nils Martin Aschan (1777-1857) var garvare och sedermera rådman och köpte gården i kvarteret Ciselören 1 1821.

Under tidigt 1800-tal ökade antalet garvare i Eksjö kraftigt och garvarna blev den yrkesgrupp som hade flest antal hantverksmästare

Figur 8. Stolphål som kom fram under stenläggningen i portingången mot Norra Storgatan. Möjligen en stolpe till ett äldre hus. Foto från öster.

Figur 9. Den första trälådan eller barkkaret hittas vid schaktningen, A 450.

Figur 10. Karta över de sex påträffade kalkkaren i den östra delen av förundersökningsområdet. Skala 1:50.

inom sitt skrå i staden. Enligt mantalslängderna fanns tre stycken garvaremästare år 1810 för att sex år senare vara åtta stycken. De mest lönsamma hantverksyrkena var garvare och färgare (Börjesgård 2017).

Garveriprocessen innehöll många moment och tog lång tid beroende på produkt och kvalitet, ibland flera år.

Råhudarna var hårda och måste mjukas upp och det kallas att vecka. Detta gjordes genom blötläggning, helst i rinnande vatten. De hängdes sedan upp och fick rinna av. Nästa steg var att få bort hår från hudarna, som gjordes genom kalkning. Det utfördes i kar eller bassänger i ett särskilt rum som kallades kalkhuset. Hudarna lades i tur och ordning i fyra olika kalkbad med bränd kalk och vatten, med olika styrka. Det tog ungefär 12 veckor att kalka en hud. De skulle stötas och kalken skulle röras runt många gånger med särskilda stötar. Karen var nedgrävda för att göra det lättare att röra runt hudarna och man stod uppe på kanterna när man jobbade, se figurer 11 och 12. Arbetet var påfrestande för människornas hud och framförallt händerna tog stor skada av den frätande kalken. Sedan skulle hår, hud och köttrester avlägsnas och det gjordes i en så kallad skavbom. Det var en välvd träyta,

Figur 11. Det första kalkkaret, A 450, som grävts fram på tomten. Det låg längst i söder av de sex som hittades. Foto från nordöst.

ca 50 × 200 cm, klädd med zinkplåt. Man använde särskilda hår- och skavknivar när man försiktigt skavde av alla oönskade rester. Efter detta skulle hudarna pyras, vilket innebar att de luckrades upp för att kunna garvas. Hudarna lades i så kallade pyrkar som var nedsänkta i marken. De fylldes nästan upp med hudar som skulle ligga i en 20-gradig blandning av vatten och höns gödsel i ca 2 veckor. Vatten värmdes vid en eldstad för att få den 20-gradiga temperaturen som måste hållas hela tiden och det gjorde arbetet arbetskrävande och dessutom luktade det illa. Det var vanligt att arbetarna under denna process fick extra brännvin varje dag för att härda ut. Inte sällan tillverkade ägaren eget brännvin för detta syfte. Efter pyringen sköljde man hudarna i vatten och därefter kunde själva garvningen ta vid (Johannisson och Lamke 2016).

Garvandet har inte ägt rum på den aktuella tomten utan de har garvats i stora runda laggade kärl eller kar med direkt tillgång till vatten. Till processen behövdes vatten och garvämne i form av bark. Hudarna garvades oftast 4-6 månader för ovanläder som var tunnare och 1-2 år för grovläder. Hudarna fick inte ligga orörda under denna tid utan de måste drivas runt i karen med störrar av trä eller horn. Man flyttade hudarna mellan karen, från svagare till successivt starkare barklag. Till äldre garverimiljöer kunde även

Figur 12. Här syns delar av fem kalkkar som var nedgrävda på garveritomten (A504, 509, 547, 532 och 552). Foto från söder.

Figur 13. Två av kalkkaren i genomskärning där de olika lagren syns, A 505 Och 547. Träbotten med den vita kalken ovanpå och i den vänstra syns den bruna barken .

en barkkvarn eller stamp höra. Barken maldes till kaffebönsstorlek ungefär. Barken återanvändes ofta. Den kunde torkas och användas som ved eller som fyll för att stabilisera grusgångar.

Längs med Eksjöån har både Aschanska garveriet och andra garverier legat. Ett av de stora lock som legat ovanpå dessa kar kan ses utanför Eksjö museum. Flera stora runda träkar från garvningsprocessen framkom inom kvarteret Fogden på den norra sidan av ån. De var sju stycken och storleken varierade mellan 1,5-3 meter i diametern. De har legat utomhus och varit nedgrävda för att skapa en bättre effektivitet när man rörde runt hudarna. Här påträffades inga kalkkar på gården men väl en källare med kallmurade väggar med en datering runt sekelskiftet 1600-1700-talet (Nordström 2018).

Samlingen med kar som troligen varit tjärade har utgjort ett speciellt kalkrum eller kalkhus som det kallades. Termen verkhus har använts i brandförsäkringarna så olika termer har varit i bruk samtidigt. Karen har grävts ner för att få en bättre arbetshöjd då dessa kar hela tiden behövde röras i och man har fått mera kraft till detta genom att stå på kanten till karen. I figur 7 och figur 10, syns de sex stycken med liknande utseende som påträffades. Alla karen låg inom husets grundstenar som fortfarande bitvis fanns kvar och sammanfaller med begränsningen av störningen på figur 7. Karen har varit rektangulära med liggande plank runtom och stående lister i hörnen som hållit dem samman. Det fristående karet (A 450) i söder var 2x1,5 meter stort och 1 meter djup, se figur 10 och 11. I lådan hade stenar, murbruk och i botten en massa överblivet taktegel slängts när garveriverksamheten upphört. I husets nordöstra del fanns tre stycken kar som var 2x1,2 meter stora (A 547, 532 och 552) och två lite mindre, 1,5x1 meter stora (A504 och 509), se figur 10 och 12. Troligen har alla varit 1 meter djupa men några var skadade och uppmurkna i ytan. De sistnämnda karen har inte tömts för att fyllas med skräp, utan här låg kalklager kvar på botten, se figur 13. Några hade även fyllts med finhackad bark

Fnr	Sakord	Material	Anl	Fragm	Ant	Vikt	Beskrivning
1	Flöte	Lera	Stenläggning	H	1	35,8	Flöte med tre vulster på bredden
2	Kärl	Yngre rödgods	Stenläggning	F	1	4,9	Olivgrön bakgrund och gröna ränder
3	Tallrik	Porslin	Stenläggning	F	1	6,9	Rörstrands Willow-serien 1800-tal
4	Pipskaft	Lera	Stenläggning	F	3	11,4	Pipskaft utan kännetecken
5	Kruka	Yngre rödgods	Kalkkar 1	F	2	52,3	En botten och en hank. Båda utan glasyr
6	Glas	Glas	Kalkkar 1	F	1	1,8	Bearbetad rund glasbit, spelpjäs?
7	Slagg	Slagg	Kalkkar 1	F	3	28,5	Slagg med metalllegering kvar
8	Kruka	Yngre rödgods	Kalkkar 4 o 5	F	3	300,8	Brun glasyr på insidan, missfärgat med blått
9	Tallrik	Porslin	Kalkkar 4 o 5	F	1	80,6	Rörstrand Willow-serien 18000-tal
10	Mynt?	Koppar	Lösfynd	D	1	7,3	Runt föremål som kan vara ett mynt

som använts vid själva garvandet, men som troligen inte utförts här på innergården, utan nere vid ån. Intill karen låg ett kalklager på den västra sidan, A 259, se figur 10.

När Aschan sålde gården till en handlare så fylldes området med kalkkaren igen och huset fick andra funktioner. Men karen har alltså bevarats under mark och kunde således undersökas 2017.

Alla anläggningar redovisas i anläggningslistan, figur 16.

Fynd

Det har funnits verksamhet på tomten sedan tidigt 1600-tal enligt de skriftliga källorna. Sentida byggnationer med nedgrävda källare har emellertid förstört det mesta av de äldsta spåren. Det var också mycket sparsmakat med fynd.

Vid förundersökningen registrerades 10 fyndposter, se figur 14. Hälften av fynden utgjordes av olika hushållskärl i rödgods eller porslin. Allt av en allmän karaktär som ej kunde dateras närmare förutom porslinskärvan med fyndnummer 3, se nedan och tabell i figur 14. Övriga fynd var skaft till kritpipor, ett komplett flöte tillverkat i lera, en bit slagg med rester efter metalllegeringen kvar. En liten bit glas som knackats till en rund form kan möjligen varit en spelpjäs eller liknande. Vid schaktningarna framkom även något som möjligen kan vara ett mynt men som på grund av korridering inte kunde bestämmas. Keramiken som var av typen yngre rödgods kan vara från 1700-talet men det går inte att säga med säkerhet.

Figur 14. Tabell över de fynd som tillvaratogs vid förundersökningen i Ciselören 1.

Figur 15. Den bit av en tallrik med motivet som fått namnet Willow som var mycket populärt under 1800-talet. Fyndnummer 3.

Ett av fynden som låg bland kalk-karen var en tallrik med blått mönster, se figur 15. Det visade sig vara ett fat från serien Willow. Det har tillverkats på Rörstrands porslinsfabrik. År 1826 kom den första mönstrade serien. Färdiggraverade kopparplåtar köptes från England. Populära var klassiska motiv från Kina. Willow, som betyder tårpil, handlar om olycklig kärlek med en rad olika motiv som kunde placeras på olika sätt och ställen på proslinsgodset. På den aktuella tallriken syns båten som kärleksparet lyckas komma undan i. Dekoren var populär under hela 1800-talet.

Fyra av fynden (fnr 1-4) påträffades på den lilla stenläggningen ("i portgången") mot Norra Storgatan, se figur 7, A305.

Det framkom även en mängd sentida föremål som hela glasbuteljer, kakel till kakelugnar, glasföremål och metallskot, allt i omrörda och sentida lager. De flesta föremålen framkom i eller intill kalkkaren i den östra delen och dessa har daterats till mitten av 1800-talet.

Tomten har använts sedan tidigt 1600-tal enligt de skriftliga källorna men sentida byggnationer med bland annat källare har förstört de flesta spåren av detta. Då försvann tyvärr även fynden som hade kunnat berätta mera om vardagslivet i Eksjö under 1600-1700-talen.

Anl nummer	Anläggning	Placering
A 262	Stenläggning/ ingång	Nordvästra delen, område A
A 259	Kalklager	Nordöstra delen, område C
A 272	Syllstensrad	Nordvästra delen, område A
A 289	Kulturlager intill A 272	Nordvästra delen, område A
A 305	Kullerstenspackning	Nordvästra delen, område A
AL 313	Kulturalager innergård	Mellersta delen
A 450	Kalkkar 1	Nordöstra delen, område C
A 504	Kalkkar 2	Nordöstra delen, område C
A 509	Kalkkar 3	Nordöstra delen, område C
A 547	Kalkkar 4	Nordöstra delen, område C
A 552	Kalkkar 5	Nordöstra delen, område C
A 557	Kalkkar 6	Nordöstra delen, område C
A 559	Kalklager	Nordöstra delen, område C

Figur 16. Anläggningslista, kvarteret Ciselören 1.

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsens dnr: 431-813-2017
Länsstyrelsens beslutsdatum: 2018-05-04
Jönköpings läns museums dnr: 52/2017
Beställare: Eksjö Stadshus AB
Rapportansvarig: Susanne Haltiner Nordström
Rapportgranskning: Ann-Marie Nordman och Mikael
Nordström
Fältansvarig: Susanne Haltiner Nordström
Fältpersonal: Britt Ajneborn, Susanne Haltiner
Nordström
Fältarbetstid: 2017--09-18–2017-09-25
Län: Jönköpings län
Kommun: Eksjö kommun
Socken: Eksjö socken
Fastighetsbeteckning: Ciselören 1
Belägenhet: Ekonomiska kartans blad 63E9jS
Koordinater: N6391800 E498225
Koordinatsystem: Sweref 99 TM
Höjdsystem: RH 2000
Undersökningsyta: 600
Fornlämningsnummer: RAÄ-nr Eksjö 134:1
Fornlämningstyp: Stadslager och bebyggelse
Tidsperiod: 1600-1800-tal
Fynd nr: 1-10

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

Referenser

Arkiv

Jönköpings läns museum (JLM)

Riksantikvarieämbetet, Stockholm (RAÄ)

Kartmaterial

Lantmäteristyrelsensarkiv: Eksjö stad. Akt: E29-1:5 Geometrisk avteckning. Upprättad av Jonas Petersson Duker 1699.

Tryckta källor och litteratur

Börjesgård, B-M. 2017. *Forsellska gården. Dokumentation i samband med rivning efter brand. Cicelören 1, Eksjö stad i Eksjö kommun, Jönköpings län.* JLM Byggnadsvårdsrapport 2017:29

Johannisson, S. & Lamke, L. 2016. *11 garverimiljöer i Blekinge.* Länsstyrelsen i Blekingelän. Rapport 2016:19

Nordström, S. 2018. *Källare och garverikar i Fogden 1, Eksjö. Arkeologisk undersökning av stadslager inom RAÄ nr Eksjö 134:1 inom fastigheten Fogden 1, Eksjö socken och kommun, Jönköpings län.* Jönköpings läns museum Arkeologisk rapport 2018:01.

Bilaga 1. Bildbilaga

Figur 1-2. Tomten rensad från de nedbrunna byggnadsresterna. Undersökningsytan innan schaktningen påbörjats. Övre bilden: Foto över nordöstra hörnet mot Arendt Byggmästares gata. Nedre bilden: Foto mot sydost, hörnet Arendt Byggmästares gata / Vaxblekargränd.

Figur 3. Undersökningsytan från väster. Arendt Byggmästares gata i foden..

Figur 4. Undersökningsytan från söder. Arendt Byggmästares gata till höger i bild

Figur 5-6. Undersökningsytan i NV hörnet med bland annat den stenlagda "portgången" (A262). Norra Storgatan i bildens övre del.

Figur 7, ovan. Östra delen av undersökningsytan, i nedre kanten den 1800-talskällare som skulle bevaras och i bildens övre del träkaren för kalkning av skinn och hudar.

Figur 8. Undersökningsytan i NÖ hörnet med bland annat träkaren för kalkning av skinn. Arendt Byggmästares gata i bildens övre del.

Figur 9. Ett av kalkkaren rensas fram. Dessa användes för att behandla djurhudar med kalk.

Figur 10. Ett av kalkkaren i genomskärning återfylld med diverse skräp.

Figur 11-12. Två äldre fotografier från Forsellska gården. Trädet på den övre bilden stod kvar vid undersökningen och hade någorlunda klarat sig undan eldens lågor. Tanken är att trädet ska stå kvar och inkorporeras i nybyggnationen. Jönköpings läns museum.

I augusti 2015 eldhärjades den Forsellska gården i kvarteret Ciselören 1 i Eksjö. Med anledning av att kvarteret skulle återuppbyggas utförde Jönköpings läns museum en arkeologiska förundersökning hösten 2017.

Förhoppningen var att äldre byggnader och kulturlager efter den äldsta 1600-talsbebyggelsen skulle komma fram. Området var emellertid delvis söndergrävt med bland annat sentida källare. Två ytor var någorlunda orörda, dels med lämningar efter en stenlagd infart till den västra delen av gården, dels med ett antal nedgrävda träkar från första halvan av 1800-talet. Dessa träkar som kan kopplas till garveriprocessen har använts för att ta bort håret på djurhudarna och för att behandla lädret så att det sedan kunde garvas. De berättar om en verksamhet som var långtifrån hälsosam för de människor som arbetade här.

